

Adil Yargılanma Güvencesi Olarak Silahların Eşitliği İlkesi *

Değerli Misafirler,

Saygıdeğer Katılımcılar,

Hanımfendiler, Beyefendiler,

Sizleri en içten duygularımla, saygıyla selamlıyorum.

Mahkememiz bünyesinde 2018 yılında kurulan Anayasa Yargısı Araştırmaları Merkezi (AYAM) ile Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin ortaklaşa düzenlediği silahların eşitliği konulu sempozyuma hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Öncelikle birkaç cümleyle sizlere AYAM'dan bahsetmek istiyorum. Adından da anlaşılacağı üzere AYAM, anayasa yargısı alanında araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmakla görevli idari bir birimdir. AYAM'ı kurarken temel düşüncemiz Anayasa Mahkemesi ile akademik hukuk camiası arasında güçlü bir iletişim kurmak, bu suretle Mahkememiz içtihatlarının gelişimine katkı sağlamaktı.

AYAM, bu amaca yönelik olarak bir yandan yılda iki kez hakemli olarak yayımlanan Anayasa Yargısı dergisi başta olmak üzere yayın faaliyetlerini, diğer yandan da anayasa yargısı ve insan hakları hukuku alanında muhtelif konularda sempozyum, konferans ve çalıştay gibi akademik faaliyetleri sürdürmektedir.

Açılışını yaptığımız sempozyum da AYAM'ın bu kapsamdaki faaliyetlerinden biridir. Silahların eşitliği konulu bu bilimsel programda akademisyenlerle uygulayıcıları, tabir yerindeyse konunun kitabını yazanlarla o kitaplarda ele alınan yargı kararlarının inşasında yer alanları bir araya getirmeye çalıştık. Bu vesileyle başta Ankara Üniversitemizin değerli Rektörü ile Hukuk Fakültesinin Dekanı olmak üzere organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür ediyor, sunum ve yorumlarıyla katkı yapacak olan tüm hocalarımıza ve yargı mensuplarımıza şimdiden teşekkür ediyorum.

Değerli Katılımcılar,

Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak silahların eşitliği nispeten yeni bir kavramdır. Bu kavramın insan hakları hukukunda kullanılması, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun 1962 yılında yayımlanan bir kararıyla başlamıştır. Komisyon, ardından da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi silahların eşitliğini geniş anlamda adil yargılanma hakkında mündemiç bir güvence olarak nitelendirmiştir.¹

Hemen belirtmek gerekir ki anlam bakımından silahların eşitliği kadim bir ilkedir. Milattan önce 399 yılında yargılanan ve ölüme mahkûm edilen Sokrates, yargılama sürecini ve usulünü neredeyse hiç sorgulamamıştır.² Bununla birlikte suçlu bulunduktan sonra Sokrates bir gün içinde karara bağlanan davada kendisine çok az süre tanındığı için hâkimleri suçsuz olduğuna inandıramadığını söylemiştir. Sokrates'e göre *“Bu kadar kısa süre içinde bu kadar büyük iftiralardan kurtulmak kolay değil.”*³ Esasen bu sözleriyle Sokrates, silahların eşitliği ilkesinin özel görünüm biçimlerini oluşturan sanığın asgari haklarından olan savunma için gerekli zamanın tanınmasına işaret etmekteydi.

Silahların eşitliği ilkesinin kökenini Avrupa'da Orta Çağ boyunca uygulanan ve *“adli düello”* olarak bilinen muhakeme yöntemine dayandıran görüşlerin olduğu bilinmektedir. Bu yöntemde muhakeme belli ölçüde *“mukatele”* olarak anlaşılmış ve uygulanmıştır. Dolayısıyla suçlayan ve suçlanan arasındaki uyuşmazlık *“adli düello”* yoluyla sonuçlandırılmıştır.⁴ Burada hâkimin görevi düellonun eşit şartlarda, aynı mahiyetteki silahlarla yapılmasını sağlamaktır.⁵

Bu noktada silahların eşitliği ilkesinin hâkime bakan yönü ortaya çıkmaktadır. Bu ilke gereğince hâkim yargılamada taraflardan birinin lehine, diğerinin aleyhine olacak şekilde davranmaktan kaçınmalıdır. Mecelle, bu anlamda silahların eşitliği ilkesini belki de en özlü şekilde ifade eden metindir: *“Hâkim beyn-el hasmeyn adl ile me'murdur.”* (m. 1799).

Mecelle'nin bu hükmü yorumlanırken “adl” yani “adalet” kavramının iki anlamına dikkat çekilmiştir. Birincisi *adl-i müsâvât* yani beraberliktir. Buna göre hâkim taraflar arasında eşit davranmakla yükümlüdür.⁶ İkincisi, adalet hakkın teslimidir. Buna göre hâkim taraflar arasında *“Adâlet etmeğe memûr olup, hakk kimin elinde ise onun lehinde i'tâ-yı hüküm ve karâra mecbûrdur.”*⁷ Başka bir ifadeyle hâkim hakkaniyete uygun şekilde yürüttüğü yargılamayı aynı şekilde adil bir kararla sonuçlandırmalıdır.

Öte yandan belirtmek gerekir ki silahların eşitliği, tarafların mutlak surette aynı hak ve yetkilere sahip olması anlamına gelmemektedir. Esasen bu bilhassa ceza yargılamasında mümkün de değildir. Bu nedenle *“Çelişmeyi bir düello (mücadele) olarak gören anlayıştan kalan silâhlarda eşitlik ilkesini, bugün artık durumların dengesi şeklinde kabul edip yorumlamak gerekir.”*⁸ Nitekim Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarında vurgulandığı üzere amaç taraflar arasında makul bir dengenin sağlanmasıdır.

Değerli Katılımcılar,

Anayasa Mahkemesi silahların eşitliği ilkesini adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul etmektedir. Bilindiği üzere bu ilke Anayasa'da lafzen geçmemektedir. Ancak 2001 yılında yapılan

Anayasa değişikliğiyle Anayasa'nın "*Hak arama hürriyeti*" kenar başlıklı 36. maddesine "adil yargılanma hakkı" kavramı da eklenmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu değişiklikten sonra norm denetiminde verdiği bir kararda, kamu idare ve kuruluşları ile davanın diğer tarafını teşkil eden kişi ve kuruluşlar arasında temyiz süresi bakımından farklı düzenlemeler öngören bir kuralı silahların eşitliği ilkesine aykırı bulmuştur. Mahkemeye göre silahların eşitliği ilkesi "*Davanın tarafları arasında yargılama sırasında usul hükümleri yönünden eşit konumda bulunma, taraflardan birine dezavantaj diğerine avantaj sağlayacak kurallara yer vermeme esasını öngörmekte, diğer bir deyişle davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin varlığını gerekli kılmaktadır.*"⁹

Mahkememiz, bireysel başvurunun hukuk sistemimize girişinden itibaren silahların eşitliği ilkesinin farklı boyutlarını karara bağlamıştır.¹⁰ Anayasa Mahkemesi yargılamanın tüm aşamalarında silahların eşitliği ilkesinin güvence altına alınarak adil yargılanma hakkının korunması gerektiğini zira bunun "*hukuk devleti olmanın bir gereği*" olduğunu vurgulamıştır.¹¹ Mahkemeye göre silahların eşitliği ilkesinin sağladığı "*Usul güvencesi gereğince uyuşmazlığın her iki tarafına da savunmasının temel dayanağı olan delilleri sunma imkânı tanınmalıdır.*"¹²

Bu kapsamda silahların eşitliği ilkesi yargılamada taraflardan birinin sunduğu delillere karşı taraflardan diğerine itiraz etme, görüş açıklama, bu delilleri çürütme ve karşı delil gösterme hakkının tanınmasını gerektirmektedir.¹³ Ayrıca Anayasa Mahkemesine göre, dava devam ederken yargılamanın taraflardan birinin lehine sonuçlanmasını sağlayacak şekilde kanun çıkarılması¹⁴ yahut davalı idareyle doğrudan bağlantılı bir kuruma bilirkişi incelemesi yaptırılması silahların eşitliğini zedeleyebilir.¹⁵

Belirtmek gerekir ki silahların eşitliği hukuk ve ceza yargılaması ile idari yargılama hukukunda tüm uyuşmazlıklar için geçerli olan bir ilkedir. Bununla birlikte bu ilke, savunmanın iddia makamı karşısında zayıf duruma düşürülmesini önlemeye yönelik olarak en fazla ceza yargılamasında karşımıza çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere silahların eşitliği ilkesi "*ceza yargılamasında sanığın aleyhine bir hukuki durumun*" oluşturulmasına izin vermez.¹⁶ Demokratik hukuk devleti ceza yargılamasında savunma hakkının güvenceye alınmasını gerektirmektedir.¹⁷

Değerli Katılımcılar,

Adaletin sağlanması onun gerçekteleştiğinin görülmesine de bağlıdır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi silahların eşitliği ilkesinin uygulanmasında "*görünüm*"ün de önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda AİHM, Belçika'da savcılığın organik parçası olmayan ve görevi temyiz

aşamasında Yargıtaya davaya ilişkin hukuki konularda tavsiyelerde bulunmak olan “*genel avukat*”ın (*avocat general*) konumunun silahların eşitliği ilkesine aykırı olduğunu tespit etmiştir. AİHM “*asırlık Belçika uygulamasını geçersiz kılar*”¹⁸ bilhassa “*genel avukat*”ın temyiz aşamasında oy kullanmasa bile Yargıtayın müzakerelerine katılmasını silahların eşitliğinin “*görünümü*” bakımından sakıncalı kabul etmiştir.¹⁹

Öte yandan “*görünüm*”e ilişkin her türlü eşitsizlik silahların eşitliğini ihlal eder nitelikte görülmemiştir. Örneğin ülkemiz yargı pratiğinde de çok tartışılan savcının duruşma salonunda savunmadan daha yüksekte ve hâkimlere yakın oturması silahların eşitliği ilkesine aykırı bulunmamıştır. AİHM’e göre söz konusu oturma düzeni, savunma karşısında savcıya “*fiziken*” ayrıcalıklı bir konum sağlasa da duruşma sırasında savunmayı dezavantajlı hâle getirmemektedir.²⁰

Bu noktada belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi aynı zamanda Yüce Divan duruşmalarının da yapıldığı bu salonda iddia makamını ve savunmayı oturma düzeni bakımından da eşitlemiştir. Aynı şekilde müdafî isterse duruşmada sanığın yanında oturabilmektedir.

Değerli Konuklar,

Saygıdeğer Katılımcılar,

Hukuk devletinin olmazsa olmaz unsurlarından biri yargılamanın hakkaniyete uygun olarak yapılmasıdır. Yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmasından silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine kadar adil yargılanma hakkının tüm unsurlarıyla korunması gerekmektedir.

Bu noktada bireysel başvuru istatistiklerinin endişe verici olduğunu üzülenek belirtmek isterim. Bireysel başvurunun uygulamaya başlandığı 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren yapılan başvuruların büyük bir kısmı adil yargılanma hakkına ilişkindir. Mahkememize 2021 yılında yapılan 66 bin civarında başvurunun %73’ten fazlasında adil yargılanma hakkının ihlal edildiği şikâyeti bulunmaktadır. 2012 yılından bu yana verilen toplam ihlal kararları içinde de adil yargılanma hakkı ihlali yaklaşık %77 ile birinci sıradadır.

Bu sayı ve oranlar bize adil yargılanma hakkı konusunda önemli bir meselemiz olduğunu söylüyor. Bu sebeple Anayasa Mahkemesinin ihlal kararlarında belirtilen gerekçelerin idari ve yargısal mercilerimiz tarafından gereği gibi değerlendirilmesi, yeni ihlallerin önlenmesine yönelik gerekli adımların vakit kaybetmeden atılması zorunluluğu bulunmaktadır.

Bu duygu ve düşüncelerle sizleri bir kez daha saygıyla selamlıyor, programın başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum.

Hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

* “Anayasal Bir Güvence Olarak Silahların Eşitliği İlkesi” konulu sempozyumun açış konuşması, Ankara, 10-11 Ocak 2022.

¹ AİHK, *Ofner ve Hopfinger/Avusturya*, B. No: 524/59, 617/59, 23/11/1962, § 46; AİHM, *Neumeister/Avusturya*, B. No: 1936/63, 27/6/1968, § 22.

² Thomas C. Brickhouse & Nicholas D. Smith, *Socrates on Trial*, (Princeton: Princeton University Press, 1989), s. 42.

³ Platon, *Sokrates’in Savunması*, 22. Basım, Çev. A. Çokona, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020), s. 57.

⁴ Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), ss. 94-95.

⁵ Ertuğrul Ünal, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), s. 52.

⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm: Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, Cilt IV, (Ankara: DİB Yayınları, 2016), s. 3252.

⁷ *Ibid.*, s. 3254.

⁸ Selâhattin Keyman, *Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970), s. 199.

⁹ AYM, E.2001/216, K.2004/120, 2/12/2004; aynı yöndeki değerlendirmeler için bkz. AYM, E.2005/124, K.2009/13, 29/1/2009; AYM, E.2016/191, K.2017/131, 26/7/2017, § 64.

¹⁰ Suç isnadına ilişkin yargılamalarda verilen kararlar için bkz. Akif Yıldırım ve Zehra Gayretli (editörler), *Suç İsnadına İlişkin Yargılamalarda Silahların Eşitliği İlkesi: Karar Özetleri*, AYAM, (Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2022).

¹¹ Bkz. *Mustafa Kupal*, B. No: 2013/7727, 4/2/2016, § 52.

¹² *Yüksel Hançer*, B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 64; *Adnan Şen* [GK], B.No: 2018/8903, 15/4/2021, § 155; *İdris Ertaş* [GK], B. No: 2018/21949, 20/5/2021, § 54.

¹³ *Yankı Bağcıoğlu ve diğerleri* [GK], B. No: 2014/253, 9/1/2015, § 65.

¹⁴ *Yasemin Mutlu*, B. No: 2013/1426, 25/3/2014; *Zekiye Şanlı*, B. No: 2012/931, 26/6/2014.

¹⁵ *Oğuzhan Mert Kaya*, B. No: 2014/6431, 14/11/2018.

¹⁶ *Yankı Bağcıoğlu ve diğerleri* [GK], § 64.

¹⁷ *Erol Aydeğer*, B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 41; *Ali Kemal Tekin*, B. No: 2014/875, 2/2/2017, § 41.

¹⁸ Harris, O'Boyle & Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Fourth Edition, (Oxford: Oxford University Press, 2018), s. 416.

¹⁹ *Borgers/Belçika*, B. No: 12005/86, 30/10/1991, §§ 28, 29.

²⁰ *Diriöz/Türkiye*, B. No: 38560/04, 31/5/2012, § 25.